

Innehåll

Bakgrund.....	2
Historik.....	2
Källor.....	3
Bilaga 1	4
Bilaga 2	7
Bilaga 3	8
Bilaga 4	12
Bilaga 5	14
Bilaga 6	15
Bilaga 6	16

Bakgrund

Som ett led i arkeologisk förundersökning av Kronosmedjan på fastigheten Kronotorp 3 i Lyckeby har Blekinge museum genomfört en översiktlig genomgång av arkivalier och topografisk litteratur. För arkivsökningen har läns museet anlitat Göran Svensson, Örebro, som har lång dokumenterad erfarenhet av och kunskap om det omfattande materialet i Krigsarkivet rörande Örogsvarvet. För nedanstående sammanfattning har 1:e antikvarie Thomas Persson svarat.

Historik

1783 föreslog amiralen af Trolle att en större smedja för örlogsvarvets behov skulle byggas i Lyckeby nedanför den där belägna dammbyggnaden. Av en arbetsrapport upprättad året därpå framgår ”att *Lyckeby stångjärns- och knipsmedja är anlagd utom vad inredningen angår, förfärdigad samt stenbrofoten (d v s stenbron), därstädes av huggen sten anlagd.* (bil. 1). 1785 utarrenderades anläggningen till Magnus Cosswa, assistent till Daniel af Thunberg vid bl. a. Dockebygget och sedermera adlad Anckarsvärd och överdirektör vid örlogsvarvet.

I besiktningssprotokoll 1793 inför brandförsäkring anges att det då inom den s.k. *Smedje Wärks Planen* fanns smedjehus, kolbod, järnbod, två smedstugor samt ett avträdeshus (bil. 2). En skissartad situationsplan från 1796 visar belägenheten medan en planritning från 1792 ger en god bild av smedjans disponering och inredning. (bild 1 och 2). Anläggningen drivs nu av kapten mekanikus vid amiralitetet J. Lidström, som 1791 även fått privilegier till ”*en inrättning av gjutståls, järns och andra metallers förädlande, i synnerhet till finare stålarbetens förfärdigande.*” (bil 3). 1794 kom detta manufakturverk/slipverk till stånd. En ansökan från Lidström samma år om att få överta äganderätten till smedjan avsågs (bil 4).

Lidström avlider 1808. I mars året därpå genomförs *behörig inventering och besiktning av Lyckeby kronosmedja med derunder lydande byggnader jämte ståtförädlingen eller slipverket.* (bil. 4). Flera försök görs därefter att arrendera ut anläggningen. Av denna anledning görs 1817 en förnyad besiktning och inventering. (bil. 5). Ingen hugad spekulant anmäler sig. 1819 anmodas varvsamiralen därför att föranstalta om rivning och bortflyttning av anläggningar och inredning (bil 6). Omkring 1820 synes kronosmedjan ha rivits. Manufakturverket inköptes av fabrikören G. Håkansson, som använde byggnaden till stampverk i och för sin färgerirörelse. Tomten har därför även kallats Stampalyckan. Under senare delen av 1800-talet uppfördes ytterligare byggnader för varierande industriell verksamhet – stensliperi, hattfabrik och stärkelsefabrik. 1905 förstördes dessa anläggningar av brand och platsen har sedan dess legat öde.

Källor

Arkivhandlingar rörande Örlogsvarvet. Krigsarkivet

Liljas personarkiv. Blekinge museum

Offerman, O. *Lyckeby i svunnen tid.* Karlskrona 1953

Bilaga 1

(Besiktning 1793 av Kronosmedjan i Lyckeby med tillhörande byggnader, med anledning av upprättandet av en brandförsäkring)

Enligt högvälborne herr barons, amiralens, generalintendentens och riddarens med stora korset av kungliga svärdsordens befallning har undertecknad låtit avmäta Lyckeby kronosmedja med dess tillhörande hus, och funnit som följer.

1). Smedjehuset långt 42 alnar 21 tum, brett 19 alnar, högt till takfoten 7 alnar 9 tum och därifrån till takryggen 10 alnar 6 tum. Yttre långväggen emot strömmen och hälften av södra gaveln är gjord av korsvirke och bräder. Den andra långväggen och hälften av ovannämnda gavel utgöres av berget, som med gråsten blivit reveterat. Den norra gaveln är uppförd av gråsten.

Taket täckt med enkla och gavlarna i vinden klädda med samma sorts bräder.

Huset har fyra dörrar, en dubbel port och 3 luckor med gångjärn, haspar och ett lås.

Inom detta hus är följande inrättningar:

- 1). En stångjärnshammare med vattenhjul, hjulstock, ställning och övriga tillbehör, jämte en härd, med dess 2 bälgar av trä.
- 2). En kniphammare med dess ställning, särskilda hjul och stock, härd och läderbälg, med dess tillbehör.
- 3). Trenne spikhamrar som drivas av ett vattenhjul och vartill hör 2 ässjor som har var sin läderbälg, och en klensmedsässja med en läderbälg, vilka sättas i rörelse av ovannämnda vattenhjul, genom en därtill inrättad stånggång.

Vattensumpen, som går längs yttre väggen av smedjan och av 58 alnars längd räknad från dammplåten, bred 4 alnar, hög 2 alnar, vilar på uppståndare och hammarband av trä, och vilkas klädsel av bräder på yttre sidan utgör hjulhusen.

2). Kolboden, söder om smedjan, bredvid ån är 42 alnar 9 tum lång, 12 alnar 8 tum bred. Västra långsidan 11 alnar 12 tum hög, östra långsidan vilande på berget, 7 alnar hög, takresningen 6 alnar 12 tum hög.

Väggarna av korsvirke är såväl som taket klädda med bräder och överstrukna med vitriol och rödfärg.

På takbalkarna inuti boden är en brogång för kolens inhämtning.

Huset är försett med en dubbel port med gångjärn och lås, 2 enkla dörrar och en dubbel lucka med gångjärn och haspar.

3). Järnboden, även helt nära ån, timrad av 4 tum tjockt gran- och furutimmer, bestående av 5 rum, vars skiljeväggar även är av timmer.

Är 38 alnar 14 tum lång, 8 alnar 7 tum bred, hög till trossbotten 4 alnar 8 tum. Väggarnas höjd ovanför trossbotten 2 alnar 18 tum, takets höjd 2 alnar 16 tum, vars gavlar och skiljeväggar av timmer uppförda är till antalet lika med undre våningen.

Huset som även är överstruket med vitriol och rödfärg, är försett med 2 portar med gångjärn och lås, 6 st klädda dörrar och 2 luckor med gångjärn och haspar samt vindsvåningen med 10 st små fönster.

Vardera gaveln har sin egen trappa till nämnda våning. Hälften av taket är täckt med näver och gråsten, den andra hälften med näver och torv.

4). En smedstuga, även bredvid ån, 16 alnar 15 tum lång, 5 alnar 21 tum bred. Undre våningen består av en källare uppförd av gråsten, 5 alnar lång, 5 alnar 21 tum bred, med enkel dörr, gångjärn och lås. En förstuga 5 alnar 12 tum lång, 1 aln 18 tum bred. Ett kök med sin spis och bakugn, 5 alnar 12 tum långt, 4 alnar brett, avstängt från förstugan med ett bränskott, en stuga (rum) med tegelugn och 2 fönster, 6 alnar lång. Dessa rummens höjd är 3 alnar 6 tum.

Övre våningen i vinden som utgöres av 2 alnar 6 tum höga timmerväggar, innehåller 2 kammare med 4 st små fönster. Taket som förmeras av takstolen och dess hanbalk, är panelat med bräder. Den ena kammaren är försedd med kakelugn och den andra med tapeter. Emellan dessa kamrar är en förstuga med 2 kontor och dörrar, av lika längd med köket i nedre våningen och av samma bredd som huset.

Taket som är 2 alnar 6 tum högt över yttre långväggarna, är täckt med näver och torv.

5). En smedstuga, 14 alnar 14 tum lång, 10 alnar 8 tum bred, vars yttre väggar och skiljevägg samt gavlar är uppförda av timmer. Dess hela höjd till takfoten är 6 alnar 9 tum.

Består av 2 rum i nedre våningen, vardera försett med spis och bakugn. Det ena är avdelat med bräder till 2 rum med trapp till övre våningen. Det andra dito har en avstängd trapp som går till vindsvåningen, som även består av 2 rum lika stora med de undre, vardera försett med en tegelugn.

Huset har 6 par fönster 1 ½ aln höga och 1 ½ aln breda och 6 enkla dörrar med gångjärn, haspar och 2 lås.

Taket, klätt med näver och torv, är 3 alnar högt.

6). Bredvid denna stuga är en **bod** av timmer uppförd, bestående av 2 rum. Är 12 alnar 15 tum lång, 5 alnar 8 tum bred, dess höjd till takfoten 4 alnar 12 tum.

Taket som är klätt med bräder är 2 alnar 6 tum högt. Vardera rummet försett med en dörr och en lucka med gångjärn, haspar och lås.

7). Ett avträdeshus av timmer, 9 alnar 10 tum långt, 4 alnar 9 tum brett, avdelat med en skiljevägg av timmer uti 2 rum. Väggarnas höjd till takfoten är 3 alnar 9 tum.

Taket som är täckt med bräder är 1 aln 18 tum högt.

Huset är försett med 2 dörrar med gångjärn och haspar.

Carlsrona den 18 april 1793

J Lidström

Bilaga 2

(Lidström meddelas av generalamiralsämbetet att en skuld efterskänkes men att han inte får äganderätten till Lyckeby kronosmedja; dessutom står att manufakturverket ska komma igång i full skala våren 1794)

Gustaf Adolph med guds nåde, Sveriges Götes och Wendes konung, etc, etc, etc, arvinge till Danmark och Norge, hertig till Schleswig Holstein, etc etc.

Vår ynnest och nådiga benägenhet med guds allsmäktig, troman, greve, generalamiral och kommandören med stora korset av vår svärdsorden!

Sedan vi genom nådig resolution av den 20 juni 1791 lämnat kapten mekanikus vid amiralitetet Lidström, privilegium till en inrättning av gjutståls, järns och andra metallers förädlande, i synnerhet till finare stålarbetens förfärdigande och därvid förklarat, att, enär densamma kommit till verkställighet och blivit satt igång, vi i nåder ville yttra oss, huruvida den kunde förtjäna något understöd av publika medel, så har I uti underdånigt memorial av den 28 sistlidna januari anmält bemälte kapten mekanikus ansökning att komma till åtnjutande av sådan förmån, då numera denna inrättning, som blivit anlagd vid Lyckeby smedja ska vara så vida avancerad, att den i vår kan sättas i full aktivitet.

I sådan avsikt har kapten mekanikus Lidström anhållit, att den skuld för skrot-, tack- och vrakjärn, bestigande sig till en summa av ettusen tvåhundra fyrtiofyra riksdaler, varuti han hos oss och kronan häftar måtte honom eftergivas, och att äganderätten till Lyckeby smedja måtte honom förunnas för sig och sina efterkommande, med samma skyldigheter till oss och kronan, han den nu såsom arrendator och disponent för tjugofyra år innehar. Vilka ansökningar I av andragna skäl med edert underdåniga förord beledsagat.

Detta allt har vi i nådigt övervägande tagit, och vele, i anledning av de omständigheter, I härvid andragit, i nåder bevilja kapten mekanikus Lidström den begärda eftergiften å den skuld av ettusen tvåhundra fyrtiofyra riksdaler, för vilken han hos oss och kronan häftar.

Men till den sökta äganderätten av Lyckeby smedja kunna vi icke i nåder framtycka. Vilket vi eder till nådigt svar meddela velat, jämte det I har att vederbörande härom underrätta.

Vi befaller eder guds allmäktig nådeligen

Stockholms slott den 7 april 1794

Under min allernådigste konungs och herres minderårighet

(Svårläslig namnteckning)

Bilaga 3

(Besiktning 1809)

1809, mars den 30, kl 9 förmiddagen, inställde sig undertecknade tillförordnade besiktningsman i närvaro av amiralitetsadvokatfiskalen, biträdda av nödiga hantverkare, att enligt order förrätta behörig inventering och besiktning å Lyckeby kronosmedja med därunder lydande byggnader jämte stålförädlingen eller slipverket som enskilt tillhör framlidne herr överstelöjtnant Lidströmers arvingar.

Smedjehuset, 42 alnar 21 tum långt, 19 alnar brett, 7 alnar 9 tum högt till takfoten och därifrån till takryggen 10 alnar 6 tum. yttre långväggen emot strömmen och hälften av södra gaveln är uppförd av korsvirke och bräder, den andra långväggen utgöres av berget, som med grästen blivit reveterad. Den norra gaveln och hälften av södra är uppförd av grästen.

Taket täckt med enkla bräder jämte gavlarna som har 2 portar och 2 luckor på södra gaveln och en halvport och en lucka på norra gaveln.

Anmärkning. En stor del av takbräderna uppruttna. I övrigt allting i brukbart stånd.

Inom detta hus är följande inrättningar:

- 1). En stångjärnshammare med vattenhjul, axelställning och övriga tillbehör, jämte en härd och dess 2 bälgar av trä i brukbart stånd.
- 2). En kniphammare med dess ställning, särskilt hjul och härd samt läderbälg med dess ställning, i brukbart stånd.
- 3). Tre spikhammare som drivas av ett vattenhjul och vartill hör 2 ässjor som har varsin läderbälg och en klensmedsässja med en läderbälg vilken sättes i rörelse av ovannämnda hjul, genom en därtill inrättad stånggång.

Vattenrännan, som går längs yttre väggen av smedjan och av 58 alnars längd räknat från dammplåten och 4 alnar bred och 2 alnar hög, vilar på uppståndare och hammarband av trä och vilken klädsel av bräder på yttre sidan utgör hjulhusen.

Anmärkning. Kniphammarställningen något anstucken av röta vid foten, men ej så att den icke i flera år kan gagnas sådan den är.

Vad hjulen och vattenrännan beträffar kunde dess beskaffenhet ej med noggrannhet undersökas i anseende till den myckenhet av is som betäckte såväl vattenrännan som hjulen och hjulstockarna.

Kolboden, söder om smedjan, bredvid ån, är 42 alnar 9 tum lång, 12 alnar 8 tum bred, västra långsidan 11 alnar 12 tum hög, östra långsidan, vilar på berget, 7 alnar hög.

Takresningen 6 alnar 12 tum hög. Väggarna av korsvirke, är såväl som taket, klädda med enkla bräder. På takbalkarna inuti boden är en landgång för kolens inhämtande.

Anmärkning. Större delen av takbräderna är uppruttna samt en del av bräderna vid foten något anstuckna av röta.

En **bro** emellan stenbron och boden lagd av dubbla bräder, stående på pålar för koltransporten in i boden.

Anmärkning. En del av bräderna ruttna.

På norra gaveln en dörr med gångjärn och överfall samt på takgaveln 2 portar med gångjärn för kolens inhämtning.

Södra gaveln dito 3 luckor med gångjärn samt en dörr på sidan av boden med gångjärn och överfall.

Järnboden, även helt nära ån, upptimrad av 4 tum tjockt gran- och furutimmer.

Anmärkning. Nordöstra och sydöstra hörnen är vardera något bristfälliga. Vid foten av huset samt på gavlarna behöves inhuggas några spänningar, i övrigt i gott stånd.

Består av 5 rum, vari skiljeväggar även är av timmer, är 38 alnar 14 tum lång, 8 alnar 7 tum bred, 4 alnar 8 tum hög till trossbotten, väggarnas höjd över trossbotten 2 alnar 8 tum. takets höjd 2 alnar 16 tum, vars gavlar och skiljeväggar av timmer uppförda, är till antalet lika med undre våningen.

Undre våningen försedd med 5 st dörrar försedda med gångjärn och 2 öppna lås och 2 st luckor samt vindsvåningen försedd med 10 st små fönster.

Vardera gaveln har sin egen trapp och dörr försedda med gångjärn och ett öppet lås för norra dörren.

Taket med näver och torv.

En smedstuga, även bredvid ån, 16 alnar 15 tum lång, 5 alnar 21 tum bred.

Anmärkning. Huset gammalt men genom reparation satt i brukbart stånd.

Undre våningen består av en källare av gråsten, 5 alnar lång, en förstuga 3 alnar 18 tum lång, 1 aln 18 tum bred, ett kök med spis och bakugn, avstängt från förstugan med ett brädiskott, 4 alnar långt, 3 alnar 18 tum brett med enkel dörr, gångjärn och ett klinkbeslag, och en stuga med kakelugn, 6 alnar lång med 2 fönster, 2 enkla dörrar med gångjärn och klinkbeslag.

Dessa rummens höjd är 3 alnar 6 tum.

Övre våningen i vinden som utgöres av 2 ¼ alns höga timmerväggar, innehåller 2 kammare, panelade med bräder i taket, varav den ena är försedd med kakelugn, 2 dörrar med gångjärn samt ett öppet dörlås, ett fönster och den andra med tapeter har ett större och ett mindre fönster samt en dörr med täckt lås.

Emellan dessa kamrar är en förstuga av lika längd och av samma bredd som huset. Taket, som är 2 alnar 6 tum över yttre långväggarna, är täckt med näver och torv.

Ett bislag utanför dörren.

Anmärkning. Bislaget till taket uppruttet.

En smedstuga, 14 alnar 14 tum lång, 10 alnar 8 tum bred, vars ytterväggar och skiljeväggar samt gavlar är uppförda av timmer. Dess hela höjd till takfoten 6 alnar 9 tum, bestående av 2 rum i nedre våningen, vardera försedda med spis och bakugn samt dörr med lås och gångjärn och 2 fönster.

Det ena är avdelat med bräder till 2 rum.

Det andra dito med en trappa som går till vindsvåningen, som även består av 2 rum med varsin dörr försedda med gångjärn och lås för ena dörren.

Rummens storlek är lika med de andra, har vardera en kakelugn och ett fönster.

Taket, täckt med näver och torv, är 3 alnar högt.

Bredvid denna stuga är en **bod** av timmer uppförd, bestående av 2 rum, 12 alnar 15 tum lång, 5 alnar 8 tum bred. Dess höjd till takfoten 4 alnar 12 tum.

Taket, som är klätt med enkla bräder, är 2 alnar 6 tum högt.

Vartdera rummet med en dörr och en lucka försedda med gångjärn och ett öppet lås för ena dörren.

Anmärkning. Taket till större delen uppruttet.

Ett **avträdeshus**, av timmer, 9 alnar 10 tum långt, 4 alnar 9 tum brett, väggarnas höjd till takfoten 3 alnar 9 tum, avdelat med en skiljevägg uti 2 rum, med varsin dörr med gångjärn och en liten glugg i varje rum.

Taket, som är täckt med bräder, är 1 aln 18 tum högt.

Anmärkning. Taket alldeles uppruttet.

Stålförädlingen eller **Slipverket**. Huset byggt av timmer, bestående av 2 våningar samt en underbyggnad av korsvirke och bräder i likhet med en källare med dörr och lås och gångjärn.

Emellan smedjan och berget utanför detta hus är ett **utbygge** av bräder och sparr, 9 alnar långt, 6 alnar 6 tum brett, 6 alnar högt, med dörr, lås och gångjärn.

Huset är 15 ½ alnar långt, 10 alnar 15 tum brett utvändigt, 13 alnar 3 tum högt.

Taket täckt med bräder, har 7 par beslagna luckor och 7 fönsterluffer samt 4 par små fönster över luckorna, en klädd dörr med lås och gångjärn.

I undre delen som är av korsvirke och bräder befanns ett vattenhjul med axel och järntappar och 3 järnringar på vardera ändan av hjulstocken. På axeln är ett kron- och stjärnhjul som sätter 4 stycken drivhjul i rörelse, det första som driver slipverket i övre våningen med träaxel, det andra på axel av järn, till en järnsvarv, det tredje även järnaxel varpå är 2 mindre slipstenar och en träskiva, det fjärde också på järnaxel varpå är 2 stycken större slipstenar, som befanns halvslitna.

I första våningen är 2 rum. I första rummet är en spis, som även utgör kakelugn i andra rummet varest slipverket befinns, som är av följande beskaffenhet:

På en träaxel ifrån andra verket är ett friktionshjul som sätter 9 st slip- och polerskivor igång. Dessa skivor består av trä varav 7 st är slip- och polerskivor och 2 st med borst som sitter i kopparskålar och går i metallbussningar.

På samma axel upp under taket är ett litet kugghjul som driver ett drev på järnaxel, varpå är en friktionsskiva som sätter tre mindre skivor i rörelse vilka sitta på järnaxlar som driver en ensam slipskiva på sidan om det andra polerverket samt 2 slipvalsar i andra våningen som består av ett rum, men avdelat med bräder i tre rum samt har en stor kakelugn av tegel, som värmer båda yttre rummen.

Bilaga 4

(Utdrag ur ett inventarium 1817)

Inventarium över lösa persedeluppbörden vid Lyckeby kronosmedja, i det tillstånd uppbörden vid besiktningen och inventeringen nedanstående dato avlämnades ifrån herr lagmannen Mannerstam till herr löjtnanten Palmquist.

Stångjärnsverkets fasta behör.

Ett st stångjärnshammare av smitt järn, varav stålet är förslitet, väger 1 skeppund 15 lispund.

Två st hylsor av smitt järn, väger tillsammans 18 lispund.

Ett st tackjärnskuggring med 4 armar, väger 4 skeppund.

Ett st gjutet städ, fast i stock, väger 1 skeppund.

Ett st gevind eller kran med beslag.

Fyra st hammarsmedsbälgar, något slitna, fordra förbättring.

Räckhammarsverkets fasta behör.

(Räckhammare = hammare för utsträckning av stål eller järn).

Ett st räckhammare av smitt järn till stålet sliten, väger 10 lispund.

Ett st läderbälga eller pust, varav lädret befinnes vara något förmultnat, träet slitet.

Spikhammarsverkets fasta behör.

Tre st kuggringar av gjutet järn med 14 st smidda kuggar i vardera ring, tillsammans vägande 4 ½ skeppund.

Tre st spikhammare, till stålet slitna à 1 lispund = 3 lispund.

Två st läderbälgar, varav ett st tarvar reparation.

(Sedan följer en uppräkningslista av alla verktyg).

Lyckeby den 15 november 1817

Carl Pettersen C P Lindberg C Bergström

Advokatfiskalsämbetet

Å Syllwander

Vidi.

C M Fritz

Bilaga 5

(Angående slutet för Lyckeby kronosmedja)

Välborne herr varvsamiral!

Jämte det förvaltningen av sjöärendena för sitt egna och vederbörande underdåniga efterrättelse meddela en bestyrkt av kungl maj:ts nådiga förordnande den 5 i denna månad huru hädanefter med Lyckeby kronosmedja skall förfaras, anmodas herr varvsamiralen icke allenast, att, efter föregången värdering å samma smedja med tillbehör och husbyggnader, utsätta och i tidningen samt intill Lyckeby närmaste belägna kyrkor, kungöra dag och tid, då smedjan med övriga tillhörigheter i löst och fast till nedrivning och bortflyttning, kommer uti herr varvsamiralens kansli till den högstbjudande att upplåtas, utan ock på enahanda sätt till arrende på vissa år utbjuda ena av boningshuset med jordtomterna, varefter inföväntas auktionsprotokollet, med de särskilda skriftliga anbud som kunna vid auktionen inlämnas, värderingsinstrumentet å smedjan med tillhörigheterna, beskrivning sistberörda byggnad och jordtomter, och projekt till arrendekontrakt, på det förvaltningen må verkställa vad kunglig majestät i nåder förordnat.

Ämbetet behagade herr varvsamiralen av amiralitetsadvokatfiskalen infordra och hitsända hans skriftliga berättelse om vad av honom tillgjort blivit rörande återvinning av de jordlägenheter förvaltningens skrivelse till herr varvsamiralen den 19 oktober sistlidet år omförmäldes. Förvaltningen befaller herr varvsamiralen gud allsmäktig.

Stockholm den 21 maj 1819

På dragande kall och ämbetets vägnar

Victor von Stedingk

W Schutzercrantz

Joh Lagerbielke

B Warberg

??

Bilaga 6

(Manufakturverket, 1819)

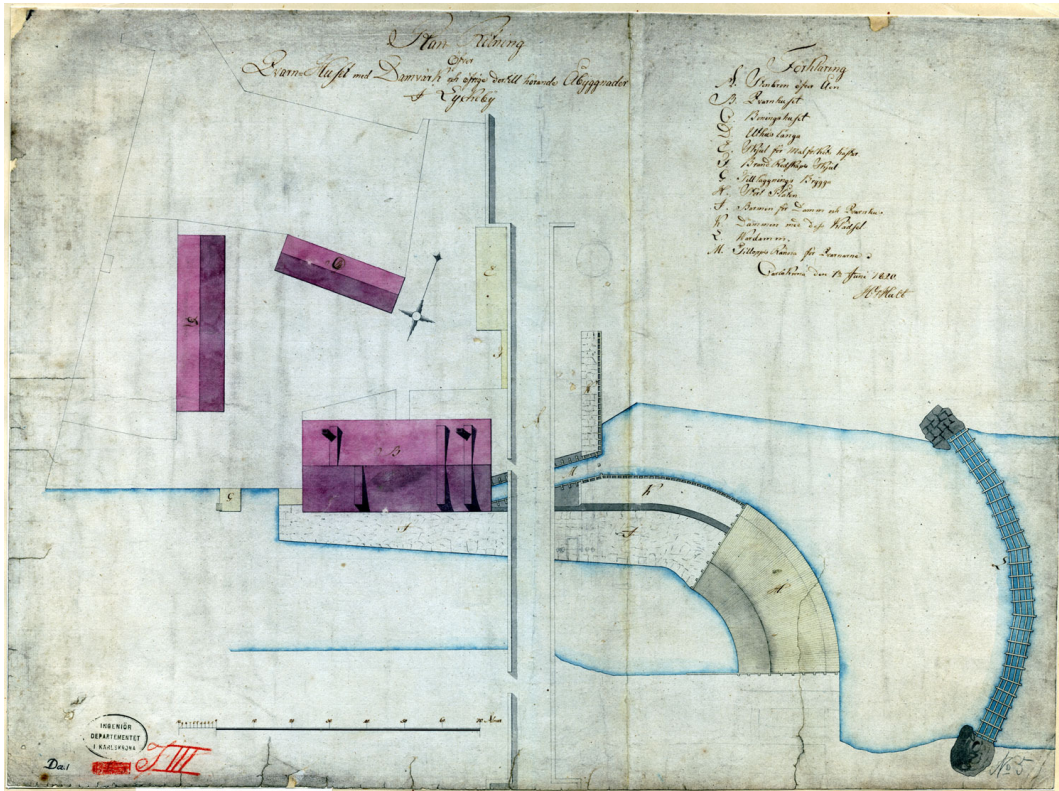
Ödmjukt ämbetsmemorial.

Till följd av herr varvsamiralens den 27 sistlidna juli avlätna skrivelse angående den av herr lagmannen Mannerstam uti memorial hos kungliga förvaltningen av sjöärendena gjorda anmälan, hurusom han vore sinnad vidtaga anstalter till en för sig och det allmänna nödig förändring av det manufakturverk bemälte herr lagman i grund av överlåtelse efter avlidna överstelöjtnanten Lidströmmer vid Lyckeby å och nära där varande kronosmedja innehar och besitter, får jag äran så vitt det mig i egenskap av kunglig majestäts och Kronans ombud angå kan, jämte återställande av handlingen meddela det utlåtande, ehuru det ännu är eller synes vara obetänkt huruvida innehavaren av berörda manufakturverk kan äga någon annan eller vidsträcktare rättighet än att samma manufakturverk på sätt 1791 års kungliga resolution innehåller, till förädling av gjutstål, järn och andra metaller innehava och begagna, anser jag för närvarande det likväl icke kunna leda kunglig majestät och kronan till förfång om herr lagmannen Mannerstam tillåta någon för sin nytta mera tjänlig förändring av merberörda vattenverk, så snart därmed förenas det villkor, att kunglig majestät och Kronan genom någon inrättningen större utvidgning än de nu förefinnes samt möjlig betydligare vattendämning ovanför de verk och inrättningar kunglig majestät och Kronan vid Lyckeby å nu innehar eller framdeles kan finna behöfligt anlägga, icke får för närvarande eller framdeles i dess rätt på något sätt förnärmast.

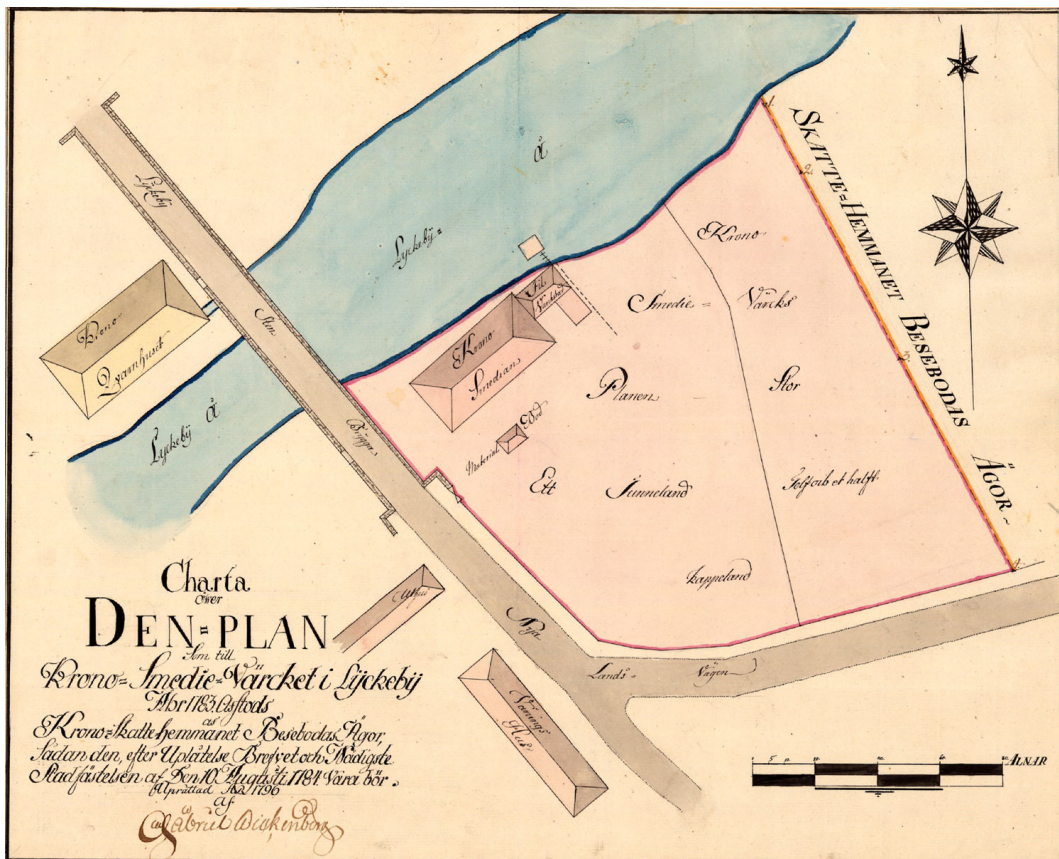
Carlsrona av amiralitetsadvokatsfiskalskontoret den 7 augusti 1819

G M Nauckhoff

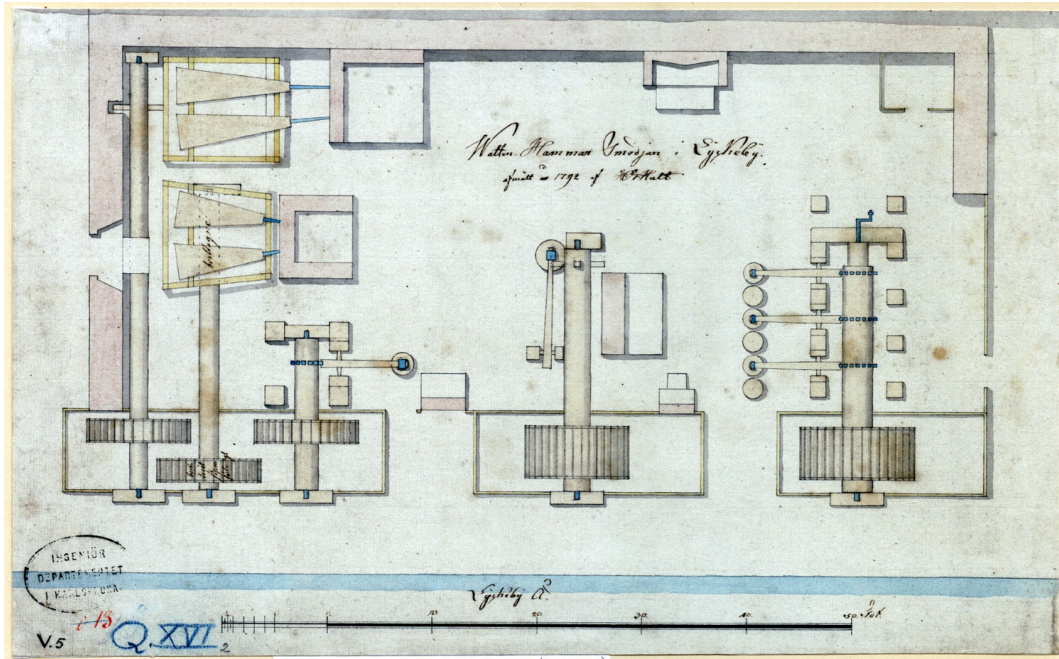
Bilaga 6

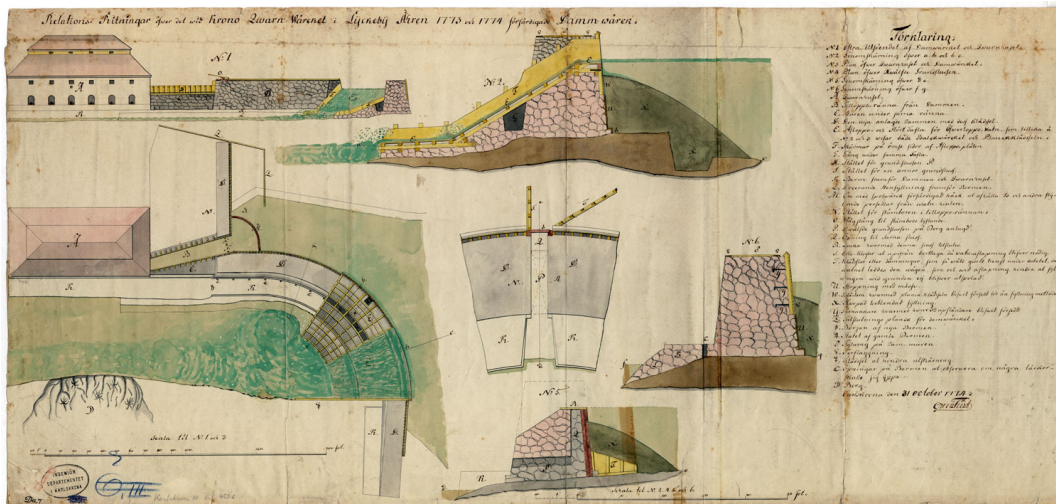
Marinens ritningar A XVIII ad nr.18 plan Lyckeby 1820

Lmv akt I3-5:3 Gabriel Wickenberg Plan till smedjeværket i Lyckeby 1796

Marinens-ritningar-A-XVIII-ad. nr.10.1 Vattenhammarsmedjan Lyckeby 1792

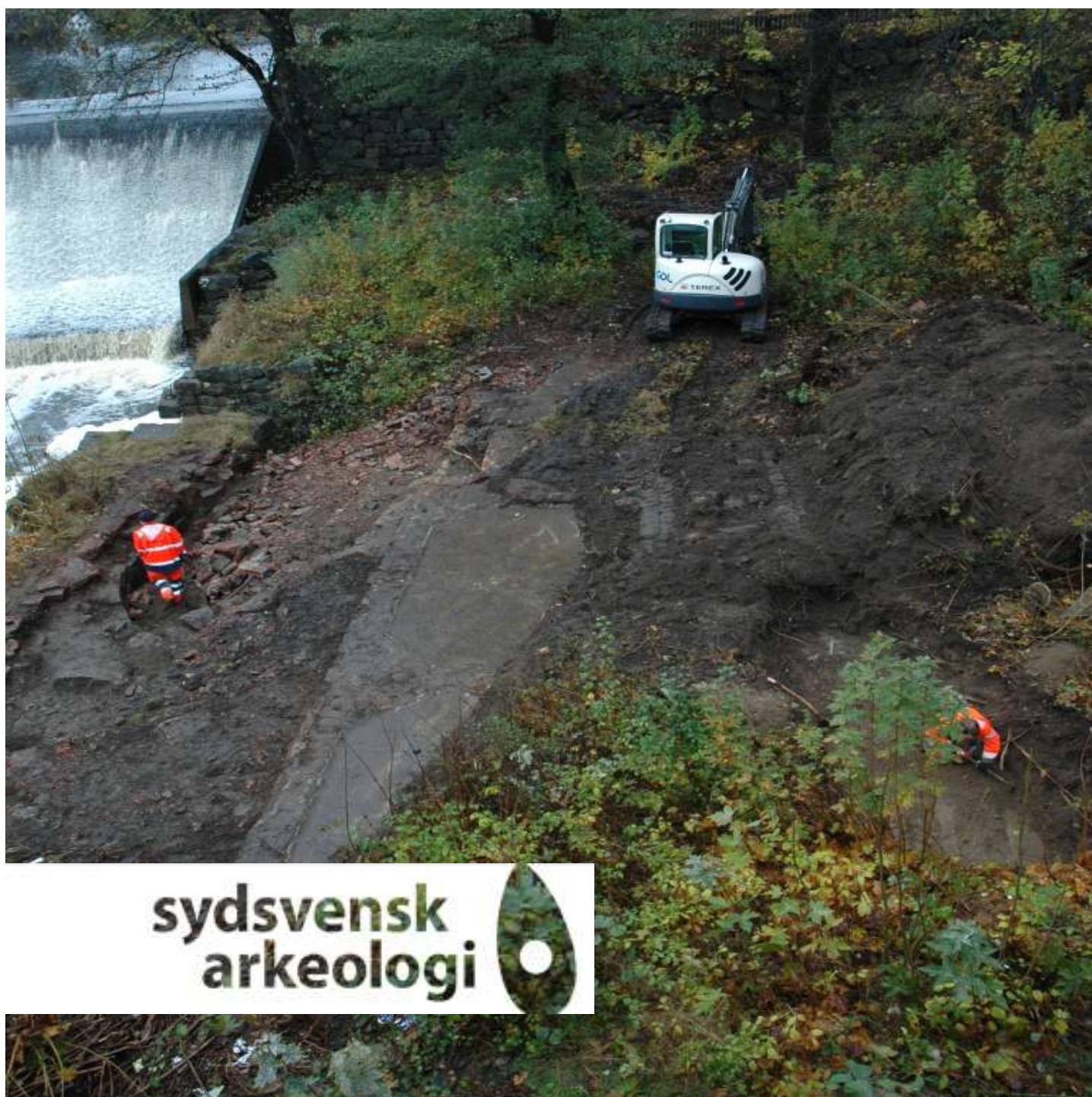
Marinens-ritningar-A-XVIII-ad. nr.4 relationsritn. Lyckeby kvarnen

Rapport 2013:10

Kronotorp 3, Augerum sn, Karlskrona kn

Arkeologisk förundersökning 2012

Therese Ohlsson

Rapport 2013:10

Kronotorp 3, Augerum sn, Karlskrona kn

Arkeologisk förundersökning 2012

Therese Ohlsson

Fornlämningsnr: 244
Kronotorp 3, Augerum socken
Karlskrona kommun
Blekinge län

Sydsvensk Arkeologi AB

Kristianstad

Box 134

291 22 Kristianstad

Telefon (Regionmuseets växel): 044-13 58 00

Malmö

Erlandsrovägen 5

218 45 Vintrie

www.sydsvenskarkeologi.se

© 2013 Sydsvensk Arkeologi AB

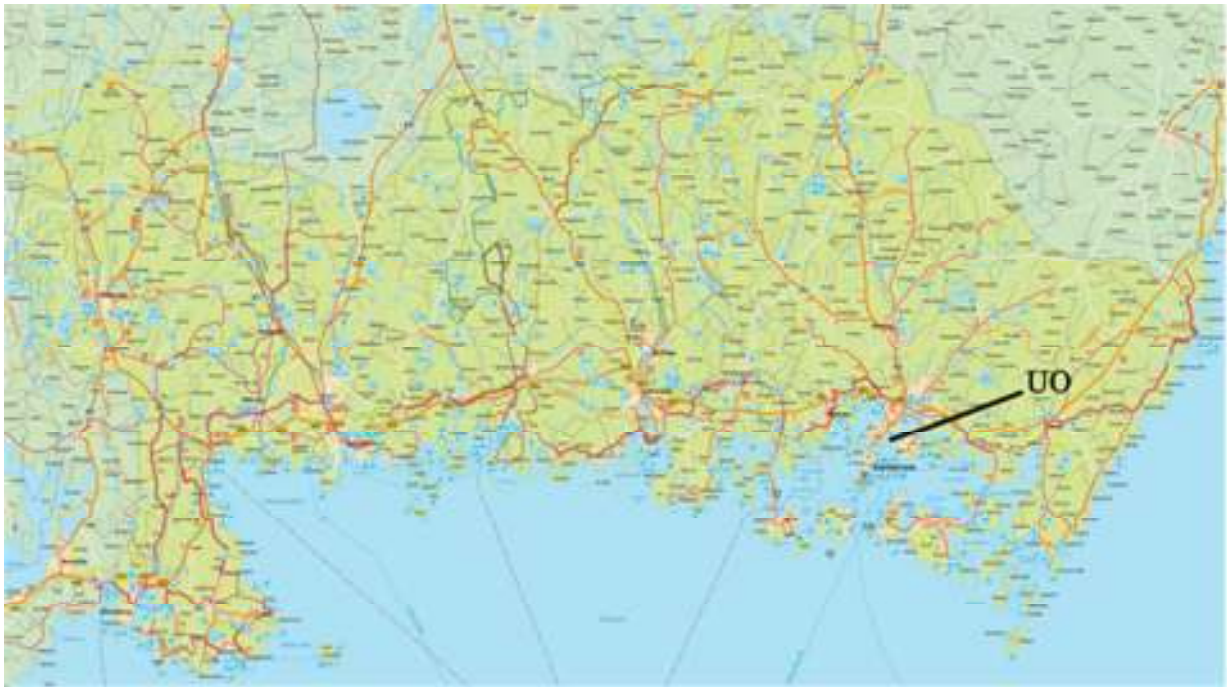
Rapport 2013:10

Omslag: Undersökningsområdet. Foto: Kerstin Svensson

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Undersökningsområdet	6
Undersökningens skäl och målsättning	7
Metod	8
Arkeologiska resultat	9
Schakt 1	9
Schakt 2	10
Schakt 3	11
Anläggningarna i två faser	11
Kronosmedjan	12
Stampverk med färgeriverksamhet	13
Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder	14
Avslutning	14
Referenser	15
Administrativa uppgifter	16

Figur 1. Undersökningsrådets läge i Blekinge.

Figur 2. Undersökningsrådets läge vid Lyckebyån.

Sammanfattning

Med anledning av ett planerat anläggande av en fisktrappa i Lyckebyåns nedre lopp genomfördes en arkeologisk förundersökning.

Ärendet har överlämnats från Länsstyrelsen i Blekinge (Lst dnr 431–2610–11) till Länsstyrelsen i Skåne (Lst dnr 431–23033–12).

Inom det aktuella undersökningsområdet ligger lämningarna efter Kronosmedjan från slutet av 1700-talet, RAÄ Augerum 244, som utgör en del av världsarvet örlogsstaden Karlskrona stad.

Den arkeologiska förundersökningen pågick 121029–121101 och utfördes av personal från Sydsvensk Arkeologi AB.

Resultaten från förundersökningen visar välbevarade byggnadslämningar i tegel och sten från Kronosmedjan och senare verksamheter på platsen. Efter branden 1905 har byggnaderna raserats och därefter har platsen legat öde vilket givit goda bevaringsförhållanden. De yngre byggnadslämningarna är placerade på de äldre vilket innebär att det är omöjligt att se vad som finns under då detta skulle innebära alltför stora ingrepp i förundersökningsskedet. Närområdets historia kan ändå ge en tydlig antydning om att det vid ån pågått verksamheter från stenåldern och framåt. Eventuellt kan det under medeltid funnits en föregångare till den senare smedjan eller möjligen en transitplats för järn.

Byggandet av den planerade fisktrappan kommer troligen helt eller delvis förstöra fornlämningen vilket innebär att en arkeologisk undersökning bör ske vid eventuell exploatering.

Inledning

Med anledning av ett planerat anläggande av en fisktrappa i Lyckebyåns nedre lopp genomfördes en arkeologisk förundersökning.

Ärendet har överlämnats från Länsstyrelsen i Blekinge (Lst dnr 431–2610–11) till Länsstyrelsen i Skåne (Lst dnr 431–23033–12).

Inom det aktuella undersökningsområdet ligger lämningarna efter Kronosmedjan från slutet av 1700-talet, RAÄ Augerum 244, som utgör en del av världsarvet örlogsstaden Karlskrona stad.

Den arkeologiska förundersökningen pågick 121029–121101 och utfördes av personal från Sydsvensk Arkeologi AB.

Undersökningens uppdragsgivare var Karlskrona kommun.

Undersökningsområdet

Undersökningsområdet är beläget längs Lyckebyåns dalgång på en höjd av ca 5–6 m. ö.h. Området avgränsas i norr och öster av ett skogsområde, i söder av Riksvägen och i väster av Lyckebyån. I trakten finns såväl grusmoräner som tunga lerjordar, vilka under årtusenden har använts för odling och bosättningar. Längs Lyckebyån finns delvis tät träd- och buskvegetation, något som inte minst gäller själva undersökningsområdet kring Kronosmedjan. Lyckebyån är en vattenled som förbinder de inre delarna av Blekinge med Östersjön. Längs ån finns en rad arkeologiska lämningar i form av bosättningar, gravar bl.a. en båtgrav samt fossil åkermark som sträcker sig från stenålder fram till nyare tid. Vattenleden har alltså under tusentals år varit en naturlig kommunikationsled i landskapet, vilken använts för såväl transporter som fiske och bosättningar.

På andra sidan ån låg den medeltida staden Lyckeby, fornlämning (Lösen 70:1). Staden omnämns för första gången i skriftliga källor år 1449, men dess kyrka (fornlämning Lösen 2:2), vilken idag är raserad, dateras till 1200-talet. På platsen för den medeltida staden ligger idag yngre bebyggelse, vilken dateras från 1700-talet fram till idag. Under tidig medeltid nämns det närbelägna Lösen som ett kungalev i Kung Valdemars jordebok. Lösen låg beläget i närheten av en hamnplats vid Lyckebyån där Lyckå (Lyckeby) etableras (Lihammer 2007:127f).

Enligt Anna Lihammer skall östra Blekinge ses som ”många mindre landskapsrum förenade av kommunikationsleder” (Lihammer 2007:98), en av dessa är Lyckebyån. Norr om undersökningsområdet, i Augerum, har påträffats en båtgrav som kan vara tecken på en elit under folkvandringstid–vendeltid. En vik-

tig del av elitens makt skulle vara att man med sin placering vid Lyckebyån kunnat kontrollera transporter av järn från Småland till Blekinges kust (Ödman 1983; Stenholm 1986). Staden Lyckeby kan tolkas som en transitplats för järn (Ödman mejl 2012).

Den aktuella tomten har varit plats för smedja, stampverk med färgeriverksamhet, stensliperi, hattfabrik och stärkelsefabrik (Persson 2012). Under 1700-talets slut arrenderades smedjan av överstelöjtnanten och mekanikern Jonas Lidströmer, känd bl.a. för sina innovativa gjutningsmetoder. Denne anlade bland annat ett stålslipningsverk vid Kronosmedjan. Smedjan var således under 1700-talet oerhört viktig för Kronans aktiviteter i den närbelägna örlogsstaden Karlskrona (Persson 2012; Offerman 1977).

Figur 3. Karta från år 1796 som visar Kronosmedjan under slutet av 1700-talet. Nordöst om smedjan sticker något ut som påminner om ett vattenhjul och i norr en filverkstad. Karta från Krigsarkivets samlingar.

Undersökningens skäl och målsättning

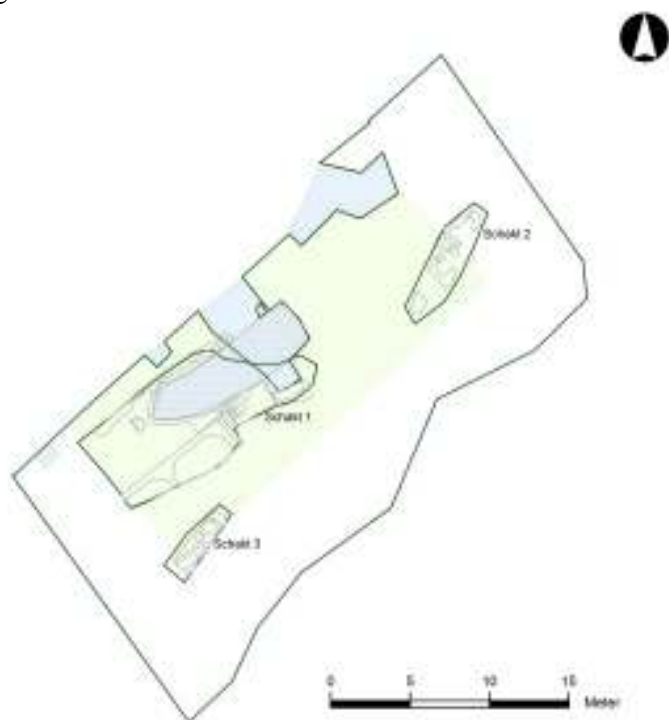
Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra fornlämningsituationen inom den fastighet som berörs av exploateringen. Förundersökningen genomfördes med målet att fördjupa kunskapen om fornlämningsinnehåll, datering och vetenskapliga potential. Detta genomfördes som ett samarbetsprojekt mellan Sydsvensk Arkeologi AB och Blekinge Museum, där Sydsvensk Arkeologi stod fältarbetet och museet för arkivgenomgången.

Metod

Tre schakt av varierande storlek togs upp med hjälp av en grävmaskin. Det första schaktet upptogs ca 1 m från yttermurskanten mot ån, då det var mycket växtlighet på platsen och fuktigt väder var det inte lämpligt att i detta skede ta fram de yttersta murarna. Det andra schaktet togs upp vid den norra delen av området och det tredje i den sydöstra delen.

De anläggningar som framkom mättes in med GPS och registreras i Intrasis. Samtliga anläggningar fotograferades.

Det visade sig omgående att området hade lämnats åt sitt öde efter att man raserat byggnaderna som stod på platsen när det brann 1905. De håligheter som påträffades under schaktningen var fyllda av raseringsmaterial. De välbevarade byggnadslämningarna vållade problem såtillvida att det ej var möjligt att komma längre ner och se eventuella äldre arkeologiska lämningar utan att förstöra stora delar av det som var framschaktat.

Figur 4. Undersökningsområdet med schakten markerade.

Vad gäller bevarandegrad för arkeologiska lämningar som är äldre än sent 1700-tal är den sannolikt högre i norra delen i och med att de yngsta byggnadslämningarna finns längst i söder.

Ett av målen med förundersökningsplanen var att kunna identifiera hur smedjans grundplan såg ut. Detta för att bl.a. avgränsa och mäta in smedjan samt lämningens olika delar. Delar av de framtagna byggnadsresterna antas tillhöra Kronosmedjan men de är delvis överlappade av stampverket och senare fabriker/manufakturer varför det är svårt att i nuläget bedöma rums-

indelningen. De yngre byggnadslämningarna är placerade som ”ett lock” över de äldre varför fortsatta undersökningar kräver att dessa avlägsnas. Det kunde konstateras att de förväntade eldberoende aktiviteter som pågått under tiden platsen fungerade som smedja endast påträffades i det norra schaktet. Detta kan bl.a. förklaras med att stampverket som legat på platsen helt enkelt sköljt bort dessa spår och att man valt att bygga på de eventuella slaggvarpar osv som kan tänkas ha funnits på platsen. I de beskrivningar som finns är det omnämnt att kolboden varit placerad på den södra sidan om bron vilket förklarar avsaknaden av kolhögar.

I de byggnadslämningar som undersökts framkom en del rännor som kan ha med smedjan att göra men som också kan ha använts senare. Kvarvarande byggnader efter att smedjan lagts ner har troligen delvis använts till nästa fas t.ex. till färgeriet och stampverket.

Figur 5. Undersökningsområdet före schaktning.

Arkeologiska resultat

Den arkeologiska förundersökningen pågick vid månadsskiftet oktober/november 2012 under vädermässigt relativt gynnsamma förhållanden.

Enligt beslut från Länsstyrelsen i Skåne var fisktrappan i huvudsak planerad att placeras i undersökningsområdets nordvästra del. I detta område av undersökningsytan stod en del större träd som försvårade undersökningen varför endast ett schakt drogs mellan dessa. Sammanlagt togs det upp tre schakt på undersökningsytan.

Schakt 1

Det första schaktet drogs i öst-västlig riktning ca 1 m från murkanten vid ån. Efter första maskintaget påträffades ett tegelgolv som gick i nord-sydlig riktning (längs med murkanten) ca 1 m in från områdets västra kant. Detta tegelgolv är endast bevarad i en smal remsa men har troligen fortsatt över det strykjärnsformade underliggande rum som finns intill. Det är osäkert om detta golv tillhör smedjan eller har tillkommit senare. Sannolikt har det med smedjan att göra då äldre beskrivningar och ritningar markerar smedjan intill murkanten medan de yngre byggnaderna verkar ligga en bit in på området.

Figur 6. Schakt 1 sett från norr.

Det strykjärnsformade rummet har varit som ett källarrum i förhållande till det ovan nämnda tegelgolvet och antas vara del av Kronosmedjan. Vidare påträffades ett parti som var uppbyggt av tegel med pålagda betong/cementgolv. I samma del framkom kanaler och håligheter i murarna som tolkas vara rökgångar eller smala kanaler, dessa var uppbyggda i tegel.

Den norra delen av tegelpartiet bestod till största delen av gult tegel eller blandat rött och gult tegel. De södra delarna var uppbyggda av enbart rött tegel. I norra delen var vissa partier delvis uppbyggda med sten.

Schakt 2

Detta schakt togs upp i den norra delen av området. På det framtagna underlagsmaterialet är det utmärkt en filverkstad på denna plats. Ursprungligen var det tänkt att ta upp ett större schakt inom området men tre stora träd hindrade schaktningen. I detta schakt påträffades tegelgolv, kallmurade stenmurar/syllar och sotiga områden med en del träkol. Möjligen är dessa framkomna byggnadslämningar från en något enklare byggnad och kan rester efter den filverkstad som Lidströmer anlägger.

Figur 7. Schakt 3 med "kar"-konstruktion.

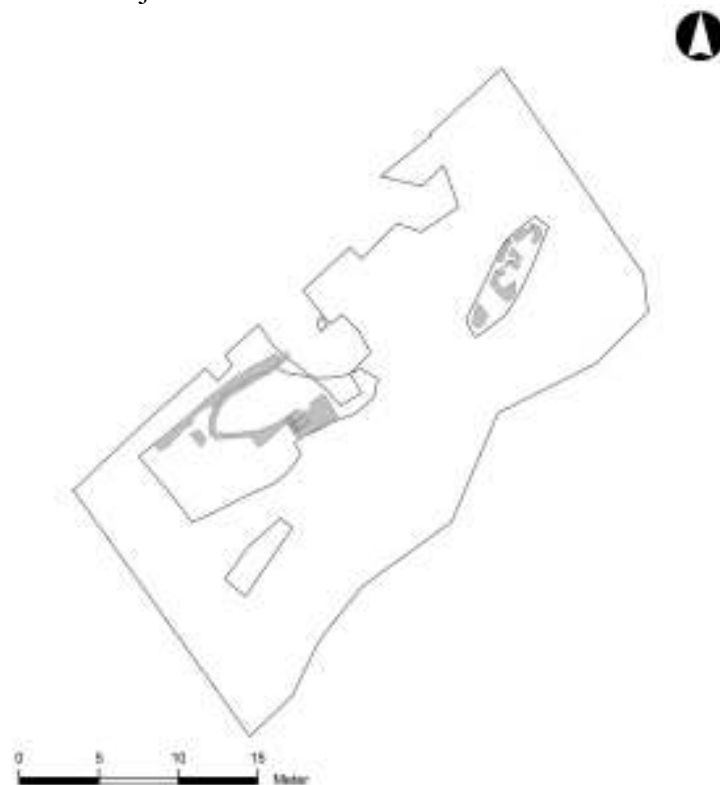
Schakt 3

Detta schakt togs upp i den sydöstra delen och här fanns det arkivmaterial som markerade en materialbod.

Det som framkom var en oregelbunden karliknande konstruktion. Det framkom en ränna som gick mot detta kar och i den norra delen påträffades ett hål som kan ha fungerat som ett avlopp.

Anläggningarna i två faser

De anläggningar som påträffats under den arkeologiska undersökningen har delats in i två faser: Kronosmedjan och aktiviteter efter smedjan.

Figur 8. Lämnings som tillhör Kronosmedjan. Anläggningen i norr utgör troligen rester efter filverkstaden.

Kronosmedjan

Det nedsänkta strykjärnsformade rummet som påträffades i schakt 1 har troligen varit en del av Kronosmedjan. Det är en konstruktion med en oval spetsig form, uppbyggd av huggna naturstenar. Det framtofs tre skift murade stenar men anläggningen gick djupare. Det tegelgolv som ses i schaktkanten (K1544) tolkas ha fortsatt över detta nedsänkta rum.

Åt öster finns en tegelkonstruktion som vilar mot stenväggen och där finns även en förmodad trappa med två steg synliga. En av stenarna i väggen är här skålformad och ovanför den finns en kraftig järnspik.

Figur 9. Det strykjärnsformade rummet med raseringslager i samt vissa i texten omnämnda detaljer markerade.

Åt nordväst finns en öppning i stenvuren och som ansluter till det strykjärnsformade rummet vilket kan tolkas som att rummet varit öppet mot ån. På östra sidan om det nedre rummet och norr om trappstegen och den skålade stenen finns en nisch med en kanal och denna konstruktion fortsätter norrut. Denna del av tegelbyggnaden antas härstamma från den tid då smedjan var i bruk eftersom då teglets färg skiljer sig från de delar som tolkas vara tillbyggda senare samt att man i denna del delvis har byggt upp konstruktionen med tillhuggna och obearbetade stenar.

I norra schaktet påträffades tegelgolv, syllstenar och lager med en del kol i. Tegelgolvet framkom i tre olika partier. De yttre begränsningarna togs ej fram utan golvet fortsätter in i schaktkanten. Golvet bestod av rött tegel med bruk mellan stenarna på de flesta partier. Teglet ligger i huvudsak på högkant och i riktning längs med ån. De sotiga partierna skall eventuellt ses som härdar.

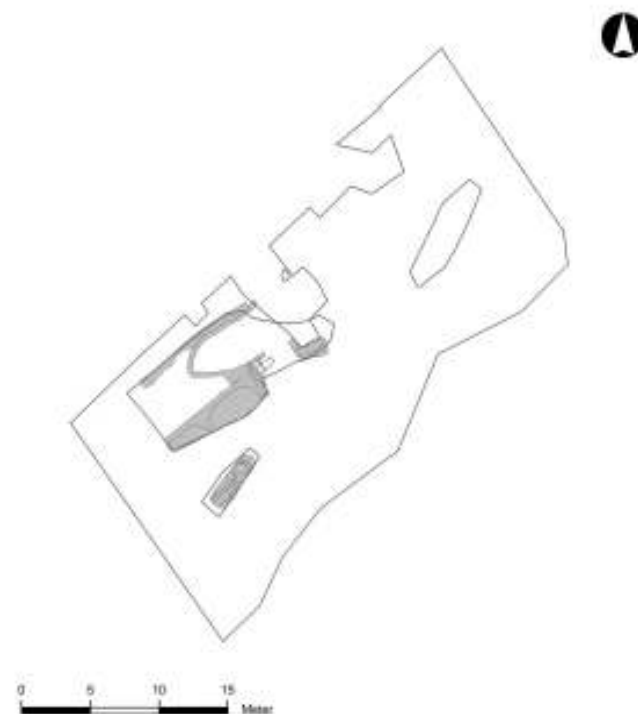
Figur 10. Del av det norra schaktet där tegelgolvet delvis är synligt.

Några av de större inmätta stenarna i öst-väst gående riktning uppfattas som tillhörande samma konstruktion som tegelgolvet d.v.s. de kan utgöra en begränsning åt norr, exempelvis gavelgrundstenar.

Stampverk med färgeriverksamhet

De yngsta anläggningarna på området utgör sannolikt rester efter stampverk inklusive färgeriverksamhet.

Dessa konstruktioner verkar främst finnas på den södra delen av området och de framkom väldigt ytligt under ca 0,1 m grässvål. Tak och väggar har raserats 1905 efter branden men i övrigt verkar anläggningen från den sista brukningsperioden vara näst intill intakt.

Figur 11. Sista fasen med anläggningar tillhörande den troliga färgeriverksamheten.

Förslag till fortsatta antikvariska åtgärder

Undersökningsområdet ligger inom ett världsarv d.v.s. örlogsstaden Karlskrona vilket innebär att det är av yttersta vikt att den planerade trappan placeras så att den gör minsta möjliga påverkan på kulturmiljön. De framtagna anläggningarna har en ungefärlig övre nivå på drygt 4 m ö.h. vilket kan vara en höjd att ta fasta på vid en eventuell omstrukturering av området. De åtgärder som föreslås nedan utgår från att detaljplanen ej går att ändra.

Då det aktuella undersökningsområdet sannolikt kommer att förstöras i samband med byggandet av en fisktrappa föreslås arkeologisk undersökning. Kronosmedjan med tillhörande byggnader som legat på platsen anlades under slutet av 1700-talet men det kan under dessa finnas äldre anläggningar som också de bör undersökas och dokumenteras. Undersökningen av Lidströmers smedja skall också ses som en undersökning av en epok av det moderna samhällets framväxt. Det är av vikt att synliggöra den tidiga industrin och se den i sitt sammanhang som en del av örlogsstadens historia.

Avslutning

Resultatet från undersökningen visar välbevarade byggnadslämningar från Kronosmedjan och senare verksamhet på platsen. Dessa välbevarade lämningar gjorde det omöjligt att se vad som finns under då detta skulle inneburi alltför stora ingrepp i förundersökningsskedet. Med den historia som finns i närområdet och med tanke på områdets belägenhet intill Lyckebyån får man förmoda att det pågått aktiviteter intill ån från förhistorien och framåt. På grund av den medeltida stadens läge invid Lyckebyån kan aktiviteter under medeltiden även ha ägt rum på den östra stranden, där det aktuella exploateringsområdet är beläget, eventuellt är det en möjlig transitplats för järn under medeltiden.

Figur 12. Undersökningsområdet sett från andra sidan Lyckebyån.

Referenser

- Lihammer, A. 2007. *Bortom riksbildningen. Människor, landskap och makt i sydöstra Skandinavien*. Lund Studies in Historical Archaeology 7. Lund
- Offerman, O. 1953. *Lyckeby i svunnen tid*. Karlskrona.
- Persson, T. 2012. *Kronosmedjan i Lyckeby, genomgång av arkivhandlingar 2012*.
- Stenholm, L. 1986. *Ränderna går aldrig ur – en bebyggelsehistorisk studie av Blekinges dansktid*. Lund Studies in Medieval Archaeology 2. Lund.
- Ödman, A. 1983. *Lyckå. Medeltidsstaden 47*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.
- Ödman, A. 1983. Ett stadsamhälles uppkomst och fall. *Blekingeboken 1983*. Karlskrona.

Administrativa uppgifter

Sydsvensk Arkeologi AB dnr:	120058
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431–23033–11, (Blekinge 431–2610–11)
Datum för beslut:	2012–09–12
Projektnummer:	120058
Län:	Blekinge
Kommun:	Karlskrona
Socken:	Augerum
Fastighet:	Kronotorp 3
Läge:	Ekonomiska kartan, blad 3F5i
Koordinatsystem:	SWEREF 99TM
X koordinat:	6228202,27
Y koordinat:	541005,43
M ö.h.	4
Fältarbetstid:	121029–121101
Antal arbetsdagar:	4
Antal arkeologtimmar:	113
Antal maskintimmar:	24
Exploateringsyta:	597 m ²
Undersökt yta:	97 m ²
Platschef:	Therese Ohlsson
Personal:	Ing-Marie Nilsson, Truls Månsson och Kerstin Svensson.
Uppdragsgivare:	Karlskrona kommun
Tidigare undersökningar:	-
Kostnader:	197 444,94 kr exkl. moms

Sydsvensk Arkeologi AB

Rapporter 2013

1. Bunkeflostrand 21:3, del av, Bunkeflo socken, Malmö kommun, AU 2012. Joakim Frejd.
2. Pilbladet 1 (f.d. del av Sallerup 180:36), fornlämning nr 32 i Södra Sallerups sn, Malmö kommun, FU 2012. Joakim Frejd.
3. Krokiga gatan och Åbogatan. Åhus socken, Kristianstads kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Ing-Marie Nilsson.
4. Norra Sandby ödekyrkogård. Sandby 68:1, Norra Sandby socken, Hässleholms kommun. Arkeologisk förundersökning 2012. Ing-Marie Nilsson.
5. Bollerups säteri 3:5, fornlämning 13, Bollerups sn, Tomelilla kn. FU 2012. Per Sarnäs.
6. Bäckaskog 1:17, Kiaby sn, Kristianstad kn. FU 2011. Tony Björk.
7. Tjörneröd och Högestad. Arkeologisk inventering och kulturmiljövärdering för vindbruksparker. Del Tjörneröd. 2013. Bertil Helgesson.
8. Tjörneröd och Högestad. Arkeologisk inventering och kulturmiljövärdering för vindbruksparker. Del Högestad. 2013. Bertil Helgesson.
9. Östraby kyrka. Arkeologisk förundersökning i samband med golvomläggning 2013. Ing-Marie Nilsson.
10. Kronotorp 3, Augerum sn, Karlskrona kn. Arkeologisk förundersökning 2012. Therese Ohlsson.